

Сопоставляет автор и отношение пассажиров друг к другу на протяжении поездки. Пышка проявляет щедрость к своим попутчикам, находящимся в состоянии голода на протяжении суток, делится с каждым провизией из своей корзины. Пассажиры дилижанса после отправления с постоялого двора поступают противоположно: никто даже не собирается предлагать Пышке что-либо из еды. После того, как они сподвигли Пышку на поступок, противоречащий ее мировоззрению, они не отнеслись к ней сочувственно, не признали свою вину, не выразили благодарность, а лишь насмехались над ней, бросая колкости в ее сторону. «Никто не смотрел на нее, никто о ней не думал. Она чувствовала, что тонет в презрении этих честных мерзавцев, которые сперва принесли ее в жертву, а потом отшвырнули, как грязную и ненужную тряпку» [1]. Автор утверждает мысль о том, что от «высшего» света осталось лишь громкое название, но никак не высокие моральные качества и устои. Те люди, которые олицетворяют развитое общество, прикрывались маской лицемерия, чтобы достигнуть своих целей. Пышка же, не собирающаяся предавать свои идеалы даже под страхом смерти, являет собой яркий пример несоответствия статуса человека в обществе и его внутренних качеств. Ведь несмотря на статус аморальной, продавшей себя девушки, она на самом деле имеет твердые устои и нравственные принципы.

Ги де Мопассан, разрушая стереотипы об обществе своего времени, подчеркивает несоответствие современных ему идеалов с реальным предназначением человека в мире: люди борются любыми средствами за статус и деньги, а не за Родину и добродетель; чужое несчастье для них – пустой звук, а лицемерие и лукавство сопутствуют им на постоянной основе.

## Литература

1. Мопассан, Г. Пышка [Электронный ресурс] / Г. де Мопассан // Французская новелла XIX века. – Режим доступа: [https://ocr.krossw.ru/html/mopassan/mopassan-pyshka-ls\\_1.htm](https://ocr.krossw.ru/html/mopassan/mopassan-pyshka-ls_1.htm). – Дата доступа: 15.09.2022.
2. Социальный стереотип [Электронный ресурс] // Большой психологический словарь. – Режим доступа: <https://psychology.academic.ru/7117>. – Дата доступа: 15.09.2022.

*А. П. Бязлепкіна-Чарнякевіч (Беларусь)*

## ВЫКЛАДАННЕ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў ШКОЛЕ: ІНЕРЦЫЯ І ЯЕ ПЕРААДОЛЕННЕ

Выкладанне беларускай літаратуры пачалося ў 1920-я гады разам з функцыянаваннем беларускай школы. А паколькі непераарыўная гісторыя

беларускамоўнай беларускай літаратуры на гэты момант налічвала крыху больш за 20 гадоў (будзем адлічваць ад Ф. Багушэвіча), то атрымалася, што метадыка выкладання беларускай літаратуры займела сваю спецыфіку: яна нарадзілася як выкладанне **сучаснай** літаратуры.

Што гэта значыла для педагогаў і навучэнцаў? Кантэкст не патрабаваў тлумачэння. Напрыклад, вучні 1920-х гг. чыталі сваіх сучаснікаў – ад нашаніўцаў да маладнякоўцаў і ўзвышэнцаў, і было ясна, у якіх грамадска-палітычных умовах былі напісаны творы, чым жылі грамадства і літпрацэс. Творы Багушэвіча ці нашаніўцаў таксама былі зразумелыя: яны ствараліся ва ўмовах, якія папярэднічалі актуальнаму для 1920-х гг. стану.

Пісьменнікі ў свае 25 гадоў, маладыя, літаральна з некалькімі надрукаванымі кніжкамі, ужо становіліся вядомымі кожнаму школьніку савецкай Беларусі. На той момант не існавала такога аб'ёму тэкстаў беларускай літаратуры, каб абысціся без сучаснікаў (параўнайце з пазнейшым школьным стэрэатыпам: «усе пісьменнікі памерлі»).

У канцы 1940-х гг. сітуацыя фактычна паўтарылася. Вось як пра літаратурны ландшафт тых гадоў успамінаў І. Шамякін (апісваюцца падзеі снежня 1945 года): «Гэта быў агульны сход, бо ад усяго Саюза пасля рэпрэсій і вайны засталася 43 чалавекі, а ў 1937 годзе было 128. На пленум была запрошана група маладых і я ў тым ліку, аўтар яшчэ не надрукаванай, але прынятай часопісам «Полымя» аповесці «Помста». <...> Тэхнічная адукацыя і вайна не далі мне паглыбіцца ў тагачасную беларускую літаратуру, не кажучы ўжо пра гісторыю яе, да таго ж трагічную [фактычна тут пісьменнік прызнаецца ў сваёй недасведчанасці адносна папярэднікаў, навідавоку адсутнасць пераёмнасці з пакаленнем старэйшых пісьменнікаў, чые творы былі выкінуты з літаратурнага працэсу – А. Б.-Ч.]. Па сутнасці, звольніўшыся два месяцы назад з войска, я, настаўнік, паспеў азнаёміцца толькі з тымі пісьменнікамі, якія былі ўключаны ў хрэстаматыі 1940 года. А колькі іх засталася? Жменька. А на пленуме я ўсмоктаў, як матчына малако, даклады па прозе, паэзіі. У іх аналізавалася творчасць ваенных беларускіх пісьменнікаў. На прозу на вайне часу не было. А паэзія ўражвала сваімі здабыткамі. <...> Асобны даклад аб творчасці маладых рабіў Васіль Вітка – ён даў грунтоўны разбор маёй аповесці. Гэтая ацэнка ўзнесла мяне, што маладога арла. Але не гэта галоўнае. Галоўнае, што я далучыўся да супольнасці **небажыхароў**: для мяне тады кожны з вядомых, з кім я меў гонар сядзець побач, сапраўды быў богам» [2, с.16].

Гэта надзвычай каштоўная цытата для разумення сітуацыі ў літаратурным працэсе: на пленуме Саюза пісьменнікаў быў даклад, дзе аналізаваўся ненадрукаваны(!) тэкст. Зразумела, што тут гаворка не ішла пра адбор лепшых тэкстаў для разгляду. Дарэчы, гэтая сітуацыя падкладала міну запаволенага дзеяння і пад беларускую літаратурную крытыку: маўляў, вунь у 1940-я гг. крытыкі нават ненадрукаваныя творы абмяркоўвалі, а ў 2000-я крытыкі ігнаруюць выданне кнігі і нават збораў твораў.

І ў 1940-я гг. у выкладанні беларускай літаратуры пачалося зноў выкладанне **сучаснай** літаратуры.

Такім чынам, за паўстагоддзя сваёй гісторыі методыка выкладання беларускай літаратуры не сутыкнулася з пільнай неабходнасцю тлумачэння кантэксту літаратурнага працэсу.

Чым гэта пагражае выкладанню беларускай літаратуры? З аднаго боку, неразуменнем кантэксту, з іншага – засмечваннем інфармацыяй, якая ўжо не мае колішняй каштоўнасці.

Так, напрыклад, літаратуразнаўцы і выкладчыкі старэйшага і сярэдняга веку часта лічаць важным агульчаць (і пазначаць у падручніках) факт атрымання пісьменнікам адной з дзяржаўных прэмій. І калі ў савецкія часы і ў савецкім кантэксце адной толькі згадкі было дастаткова (і настаўнікі, і вучні разумелі, што значылі для самога пісьменніка лаўрэатства ці званне), то пасля 1991 года факт атрымання такой прэміі трэба альбо здымаць, альбо расшыфроўваць.

У савецкія часы дзяржаўныя прэміі, якія маглі па-рознаму называцца (Ленінскай, Сталінскай, імя Якуба Коласа і г. д.), або званне Народнага Пісьменніка ці Пазта значна ўплывалі на статус самога літаратара. Лаўрэатства і званне ўскосна сведчылі пра месца пісьменніка ў літаратурным працэсе, пра яго ўплывовасць як асобы і мысляра, а часта і як чыноўніка, сведчылі пра аб'ём увагі СМІ і г. д., а таксама пра зусім не сімвалічны, а фінансавы капітал. Ад ступені ўганараванасці аўтара залежаў ягоны ганарар, часам за той самы па аб'ёме тэкст пісьменнік пасля атрымання прэміі меў утрыя большы ганарар.

Вядомы факт пра тое, што Максім Лужанін друкаваў пераклады сваёй жонкі Яўгеніі Пфляўмбаум пад сваім імем, таму што быў больш уганараваны, і для сямейнага бюджэту было больш выгадна, каб публікацыі выходзілі пад імем мужа, тады ганарары былі значна большыя.

І сучаснікам, настаўнікам і вучням БССР, гэтую значнасць дзяржаўных узнагарод не трэба было дадаткова тлумачыць. Пазнака пра лаўрэатства ці званне адразу «падгружала» ў свядомасці рэцыпіентаў увесь кантэкст.

Ці разумее сённяшні вучань, што стаіць за кароткай пазнакай у падручніку? Наўрад.

Гэтак жа сама, здаецца, патрабуе тлумачэння членства ў Саюзе пісьменнікаў БССР. У савецкі час немагчыма было стаць пісьменнікам без афіцыйнага прызнання: усе літаратурна-мастацкія часопісы і газеты былі дзяржаўнымі, усе выдавецтвы былі дзяржаўнымі і іх было менш, чым у паслясавецкія гады. У савецкія часы выходзіла ў разы менш кніг, чым у 1990-я, 2000-я ці 2010-я гг., але значна большымі накладамі.

Саюз пісьменнікаў вырашаў не толькі творчыя пытанні (публікацыі ў часопісах, выданне кніг, выбранага, збору твораў), але таксама і побытавыя: адпачынак у доме творчасці не толькі для пісьменнікаў, але і для членаў іх сямей, адмысловае лячэнне, адпачынак у санаторыях, атрыманне кватэр (а прадстаўнікі творчых прафесій мелі права на кабінет, то бок дадатковы пакой у кватэры). І калі гэтага не ведаць, то дзіўна выглядае жаданне літаратараў стаць членам Саюза пісьменнікаў, шматкроць згаданае ва ўспамінах рознага кшталту. Калі перафразаваць вышэйзгаданую цытату І. Шамякіна, то прыём у СП – гэта

прыём у сонм «небажыхароў», гэта пераход на ўзровень вышэй па сацыяльнай лесвіцы. І ўсё гэта трэба дадаткова тлумачыць у часы, калі ад членства ў СП не залежыць сацыяльны статус пісьменніка, калі легітымізацыя аўтара залежыць ад яго ўласнай ацэнкі («я пісьменнік» або «я не пісьменнік»), калі аўтар фанфікаў у інтэрнэце можа мець больш чытачоў і прыхільнікаў, чым аўтар папяровай кнігі.

На жаль, з уласных размоў з некаторымі паважанымі старэйшымі калегамі ведаю, што іх немагчыма пераканаць у неабходнасці такіх тлумачэнняў па зразумелай прычыне: для іх гэта відавочныя рэчы. А гэта вельмі цяжка – зразумець, што ўжо не з’яўляецца відавочным для маладзейшых пакаленняў, і тлумачыць тое, што здаецца відавочным табе.

Кожны факт пры перавыданні падручнікаў трэба пераправяраць пытаннямі:

Што гэты факт значыць? (Напрыклад, можна згадаць творчую паўзу ў Янкі Купалы ў часы Першай Сусветнай вайны, а можна дадаць, што ён бачыў уцекачоў, параненых, знявечаных, ён бачыў, як фізічна знішчаюцца і развейваюцца па свеце беларусы, тыя, хто быў цэнтрам яго Сусвету, ён бачыў, як руйнуецца ўвесь яго свет і не ўяўляў, калі і як скончыцца вайна, і з такім тлумачэннем яго творчы заняпад цалкам вытлумачальны).

Якія дадатковыя канатацыі гэтыя звесткі цягнуць за сабой? (Напрыклад, у нашаніўскія часы ўсіх вельмі дзівіла тое, што Змітрок Бядуля піша па-беларуску, бо ў той час культура на ідыш і нават часткова на іўрыце (прынамсі, першыя творы Бядуля напісаў на старажытнайўрэйскай мове) займала не меншае месца ў культурным жыцці нашых тэрыторый, і так гістарычна склалася, што гэтая Атлантада знікла, але без разумення шматнацыянальнасці тагачаснай культуры складана ацаніць тое, што ў выніку мы маем).

Калі пісьменнік закранаў нейкія тэмы, то чаму ён іх закранаў? Што гэтыя тэмы значылі ў кантэксце свайго часу і ў кантэксце творчасці аўтара? Гэта было характэрна ці асабліва для таго часу? (Напрыклад, пасля перамогі многія аўтары разгубіліся і не ведалі, як апяваць будаўніцтва новага жыцця, а Куляшоў, наадварот, перажываў творчы пад’ём).

Часам нават трэба тлумачыць побытавыя рэчы. Напрыклад, у Петруся Броўкі да канца вайны не было магчымасці даведацца пра лёс маці, а маці даведвалася пра тое, што сын жывы, калі самалёты раскідалі над акупаванай тэрыторыяй газеты і ўлёткі з тэкстамі беларускіх пісьменнікаў. І тады ясней, якім чынам успрымаюцца радкі кшталту верша П. Броўкі «Будзем сеяць, беларусы» пры інфармацыйным вакууме, які вельмі адрозніваецца ад сённяшняй маштабнай лічбавізацыі грамадскага жыцця, а таму патрабуе дадатковага прагаворвання.

Напрыклад, верш М. Танка «Родная мова» («З легендаў і казак былых пакаленняў...») успрымаўся ў момант напісання так: «Без хвалявання нельга было чытаць і верш «Родная мова», напісаны Максіма Танкам у 1943 годзе, калі мы ўжо фарсіравалі Дняпро, аднымі з першых ступілі на родную зямлю. <...> Так пісаць пра матчыну мову ў той час, калі скрыгталі чужыя танкі на нашай зямлі і гінулі мільёны людзей, мог толькі таленавіты паэт, сапраўдны патрыёт сваёй Радзімы.

Патрэбна было яшчэ ўпэўненасць у тым, што народ і яго мова ніколі не загінуць, што родная культура вытрымае ўсе выпрабаванні» [1, с. 116].

Адна справа – абстрактна разважаць пра волю, а іншае – пісаць пра волю ў дачыненні да акупаваных тэрыторый. Калі гісторыя ставіць пад сумненне фізічнае існаванне народа, такі верш успрымаецца інакш, з глыбейшым пафасам. І становіцца відавочна: казаць пра твор, што ён быў напісаны ў час вайны – надзвычай мала: твор мог па-рознаму ўспрымацца чытачамі ў залежнасці ад месцазнаходжання лініі фронту. І без тлумачэння кантэксту творы, канешне, можна разглядаць, але многія высновы будуць выглядаць наборам банальнасцей.

Часам некаторыя рэчы з твораў і літаратурнага працэсу разумеюцца сучаснымі навучэнцамі іншым чынам, не так, як гэта было ў часы напісання твораў: напрыклад, прадмову Ф. Багушэвіча да «Дудкі беларускай» часам разумеюць як тэкст, які заклікае беларусаў размаўляць па-беларуску ў значэнні «вывучыць беларускую мову», што не адпавядае тагачаснай моўнай сітуацыі.

Такім чынам, па гістарычных, пазалітаратурных, прычынах метадыка выкладання беларускай літаратуры пачыналася і развівалася пераважна як метадыка выкладання літаратуры **сучаснай** і педагогам, і навучэнцам, калі кантэкст быў відавочны для ўсіх удзельнікаў працэсу навучання. Склалася пэўная традыцыя ў выкладанні, інерцыя якой не дазволіла своечасова адрэагаваць на змены ў літаратурным працэсе. Новыя пакаленні педагогаў і вучняў патрабуюць дадатковага вытлумачэння кантэксту (трэба не толькі ведаць факт, але і ведаць, што ён значыў у пэўным гістарычным перыядзе).

## Літаратура

1. *Прыходзька, П.* На хвалях бурнага часу / П. Прыходзька // Максім Танк. На камні, жалезе і золаце : успаміны, эсэ, прысвячэнні. – Мінск, 2012. – С. 112–119.
2. *Шамякін, І.* На камні, жалезе і золаце / І. Шамякін // Максім Танк. На камні, жалезе і золаце : успаміны, эсэ, прысвячэнні. – Мінск, 2012. – С. 14–32.

*М. П. Варабей (Беларусь)*

## АСПЕКТЫ АСЭНСАВАННЯ ПАНЯЦЦА БАЦЬКАЎШЧЫНЫ Ў ТВОРАХ УЛАДЗІСЛАВА СЫРАКОМЛІ

Творчасць Уладзіслава Сыракомлі раскрывае асэнсаванне паняцця Бацькаўшчыны шматстайна: у прозе і паэзіі заўважаем пільнае і паважнае стаўленне аўтара да гісторыі, сучаснасці, духоўнай і матэрыяльнай культуры свайго краю, як у лакальных адносінах – да малой радзімы, так і ў шырокім сэнсе – да спадчынніцы ВКЛ і Рэчы Паспалітай.